

Un segle de premsa a Mallorca: un mirall dels canvis del país

L'evolució de la premsa mallorquina al llarg de l'últim segle i escaig ha anat, com per tot Europa, en paral·lel a l'evolució del conjunt de la societat. Des de les limitacions imposades per un índex molt alt d'analfabetisme i per una concepció propagandística del periodisme, passant pels severos atacs contra la llibertat i la pluralitat informatives de les dictadures de Primo de Rivera i Franco, fins a arribar a la pluralitat més o menys consolidada del present.

Reportatge de Pere Antoni Pons

L'evolució de la premsa mallorquina des de finals del segle XIX fins a començaments del XXI és un mirall que reflecteix, com succeeix a tot Europa, l'evolució del conjunt de la societat. Per aquesta raó el nou llibre de l'historiador Arnau Company (Sant Joan, 1964), *La premsa a Mallorca en el segle XX* (Documenta Balear), que recull treballs publicats de manera esparsa entre 1994 i 2010, té un interès que transcendeix l'estricta camp periodístic.

L'impuls del canvi de segle

Va ser a les acaballes del segle XIX quan, a pesar de l'elevat índex d'analfabetisme de la població (un 73% a l'any 1900), la premsa diària mallorquina va començar a prendre impuls. Si bé les publicacions feien tiratges molt reduïts –d'uns centenars d'exemplars, com a màxim–, el panorama periodístic mallorquí comptava amb un nombre considerable de capçaleres, cadascuna de les quals tenia el seu to, el seu estil i la seva ideologia. El ventall cobria des del conservadorisme més o menys catòlic, carlí i integrista (*El Catòlico Balear*, *El Diario de Palma*), fins al liberalisme de tendències més o menys avançades i republicanes (*El Heraldo de Baleares*, *El Liberal Palmesano*).

Predominaven les publicacions de caire partidista, concebudes i sufragades amb l'únic objectiu de fer d'altaveu d'una organització política. Segons Company, durant aquells anys van ser molt freqüents les publicacions que aparegueren només durant un període electoral concret i que, per tant, tingueren una raó de ser, no periodística, sinó propagandística. Convivint amb la premsa partidista, hi havia també les publicacions de caire humorístic i satíric (*El Bobo*, de 1884; *La Juventut*, de 1887; *Es Tonto*, de 1894), que pretenien entretenir el lector més que no pas influir-lo o informar-lo.

També va ser durant aquells anys quan es fundaren les dues capçaleres deganes de "la premsa forana" –o local– mallorquina: els setmanaris *Sóller* (de 1885, escrit en català i castellà, i amb 200 exemplars de tiratge) i *El Felanigense* (de 1893, en castellà i amb un tiratge de 250 exemplars). Fins aleshores, totes les publicacions havien tingut el seu centre d'operacions –i havien posat el focus d'interès– a Palma. És significatiu que els dos setmanaris pioners de

PIONER. Miquel dels Sants Oliver, en una reunió de feina. Dalt, retrat de Miquel dels Sants Oliver realitzat per Ramon Casas.

la premsa local apareguessin en els dos pobles que, entre el XIX i el XX, visqueren un període més important de desenvolupament social, polític i econòmic. Tal com explica Company, la correspondència entre prosperitat econòmica, embranzida de la societat civil i aparició d'una premsa pròpia és un fenomen que també es va donar –ell cita els estudis de Jaume Guillamet– a Catalunya.

La preeminència del castellà en la premsa va ser total durant el segle XIX i només va veure's matisada per l'aparició, ja al tombant de segle, d'unes quantes revistes de caràcter costumista amb contingut cultural (entre més, *La Ignorància*, *La Roqueta*, *Nova Palma*) que participaven

PREMSA PARTIDISTA. A finals del segle XIX, la premsa illenca era molt partidista. *El Católico* era una capçalera tradicionalista i *El Heraldo de Baleares* propugnava el liberalisme. A sota, *El Felanigense*. Fundat el 1893, va ser, juntament amb el setmanari *Sóller*, la primera publicació de premsa local mallorquina.

Lleó XIII va proclamar una encíclica advertint els fidels cristians que “la mala premsa” –en contraposició a “la bona premsa”, que era la catòlica i tradicionalista– era un instrument que usaven els enemics de la religió per combatre-la. Conscients de la importància dels periòdics per arribar a la gent, Company apunta que “durant el període de la Restauració borbònica l'Església va tenir sempre algun diari”. Una de les publicacions destacades de l'església mallorquina va ser *El Ancorem*, on va començar a despuntar com a inflammat polemista mossèn Antoni Maria Alcover.

Un altre aspecte destacat del periodisme illenc del primer terç de segle XX és la presència de moltíssims periodistes mallorquins en capçaleres establertes a Barcelona. El cas més paradigmàtic va ser el de Miquel dels Sants Oliver, que va passar de dirigir *La Almudaina* a ser el director de *Diario de Barcelona* (1904-1906), primer, i de *La Vanguardia* (1906-1920), després. Altres mallorquins que feren carrera a Barcelona van ser Josep Palou i Garí (que va dirigir *El Noticiero Universal* i va ser un dels membres fundadors de l'Associació de Premsa de Barcelona), Màrius Verdaguer, Joan Estelrich, Miquel Ferrà i Llorenç Riber.

El contratemps de Primo de Rivera i l'esplendor durant la República

El desenvolupament de la premsa mallorquina, paral·lel a un considerable augment de l'alfabe-

→ del projecte de la Renaixença de recuperar el català com a llengua escrita.

Diaris moderns, problemes amb l'Església, illencs a Barcelona

Entremig del cafarnaüm de capçaleres *amateurs*, partidistes i conjunturals, a finals del XIX també es fundaren els dos diaris que, segons Company, implantaren el periodisme modern –és a dir, informatiu– a les illes Balears. *La Almudaina*, fundat el 1887, dirigit per Miquel dels Sants Oliver, tenia un tiratge de 1.000 exemplars i apareixia el matí, mentre que *La Última Hora*, fundat per Josep Tous i Ferrer el 1893, tenia un tiratge de 900 exemplars i apareixia a la tarda vespre. Tant l'un com l'altre, així com la majoria de les altres publicacions, tenien quatre o sis pàgines, i presentaven un disseny poc cuidat. Tous i Ferrer, que era un empresari innovador i ambiciós, va ser el primer a fer que el seu diari fos pregonat pels carrers de Palma.

Un fet que cal tenir a compte és que, per culpa de les limitacions en els transports i les comunicacions, aleshores gairebé no arribava premsa de Barcelona i Madrid a les Balears. Això propiciava que el protagonisme de les capçaleres illenques fos indiscutit. També cal dir que, tot i que no eren tan explícitament partidistes com molts dels seus competidors, *La Almudaina* i *La Última Hora* van donar suport, sobretot, als dos partits dinàstics espanyols, i van ser “vehicles –argumenta Company– de la castellanització del país”.

Tanta profusió periodística no va trigar a posar nerviosa la jerarquia eclesiàstica, a Mallorca igual que arreu del continent. L'any 1890 el papa

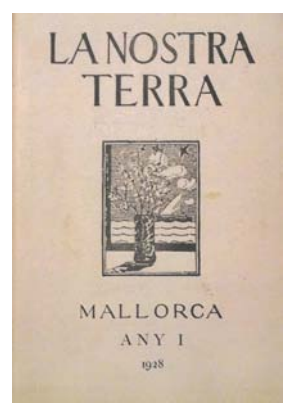
CAPÇALERES. Redacció de *La Almudaina* el 1900: A. Noguera, R. Ballester, J. Amengual, M. S. Oliver, F. Escalás, G. Alomar, P. Payró, J. Muntaner, N. Fuentes, G. Carbonell, H. Ferrer (Arxiu S. A. L.).

A sota, la portada de *La Almudaina*, el primer setmanari modern de les illes Balears, i *La Roqueta*, setmanari Il·lustrat en català de caràcter costumista i amb contingut cultural (1887-1902) i *La Nostra Terra*, revista mensual que va defensar l'autonomisme.

tització –entre el 1900 i el 1920, l'analfabetisme va baixar del 77% al 57% a les Balears–, va viure un greu contratemps amb el cop militar de Primo de Rivera (1923), que va instaurar la censura prèvia i va promulgar nombroses lleis contra la pluralitat i la llibertat informatives. Amb tot, la majoria de capçaleres illenques acolliren amb complaença l'arribada del dictador al poder, una complaença que, en alguns casos i amb el pas dels anys, va anar adoptant –segons Company– unes actituds “moderadament crítiques”.

La capçalera que més contrària va mostrar-se al règim de Primo de Rivera va ser *El Día*, fundat per Joan March i Ordinas, aleshores abanderat de la ideologia liberal i autoproclamat enemic del caciquisme. El diari va néixer el 31 de maig del 1921, el seu primer director va ser Joan Estelrich i, inicialment, va publicar “articles de liberals, de republicans i de socialistes com Josep Pla, Marcel·lí Domingo, Indalecio Prieto i Luis Araquistain”. A diferència dels altres tres diaris mallorquins de l'època, *La Almudaina*, *La Última Hora* i el *Correo de Mallorca*, que hi donaren suport, *El Día* s'hi va mostrar tan crític com la censura (i l'autocensura dels col·laboradors) ho va permetre. Més enllà dels problemes amb el poder, Company explica que “l'aparició d'*El Día* va suposar una renovació del periodisme mallorquí, tant en matèria de continguts com en la seva qualitat formal”. La modernització temàtica i de disseny va donar-li resultats: el 1927 tenia un tiratge de 10.000 exemplars i ja havia superat en difusió els seus rivals.

Amb la proclamació de la República i la recuperació de la llibertat de premsa, va produir-se una eclosió de publicacions polítiques, sobretot comunistes i anarquistes. A Sóller, un municipi de poc més de 5.000 habitants que ja comptava amb l'històric *Sóller* i també amb *La voz de Sóller*, va aparèixer-hi *Unión y Cultura*, una publicació dedicada a conscienciar i il·lustrar les classes treballadores. Un altre fet important de l'època de la República va ser el pas endavant del català com a llengua escrita. Significativament, el també històric *El Felanigense* va passar, en aquells anys, a dir-se *El Felanitxer* i a estar escrit íntegrament en català. També resulta destacable que fos a Mallorca durant el temps de la República on aparegués el primer diari en anglès de tot l'estat. El *The Daily Palma Post* va durar entre el 19 de març del 1932 i el gener del 1934.

VA SER A LES ACABALLES DEL SEGLE XIX QUAN, A PESAR DE L'ELEVAT ÍNDEX D'ANALFABETISME DE LA POBLACIÓ, LA PREMSA VA COMENÇAR A PRENDRE IMPULS

UN FET IMPORTANT DE L'ÈPOCA REPUBLICANA VA SER EL PAS ENDAVANT DEL CATALÀ COM A LLENGUA ESCRITA

→ En l'esfera de la cultura, la revista mensual *La Nostra Terra* (1928-1936) va jugar un paper de primer ordre. Tot i que els seus continguts no fossin explícitament polítics, va assumir els postulats de l'autonomisme i es va emmirallar en Catalunya, sobretot en l'intent d'importar el projecte cultural i l'aposta estètica del Noucentisme. Escrita en català, es va publicar fins a l'inici de la Guerra Civil, quan va desaparèixer sota la bota franquista.

La guerra i els anys negres de Franco

L'alçament franquista, la Guerra Civil i la victòria del bàndol nacionalcatòlic van acabar d'una tacada la modernització del periodisme illenc, les principals capçaleres del qual van donar mostres, novament, d'una molt elàstica capacitat per adaptar-se als nous temps. "El juliol del 1936 –resumeix Company– s'editaven nou diaris a les Balears: quatre a Mallorca (*La Almudaina*, *La*

Última Hora, *Correo de Mallorca* i *El Día*), tres a Menorca (*El Bien Público*, *La Voz de Menorca* i *El Iris*) i dos a Eivissa (*Diario de Ibiza* i *La Voz de Ibiza*)". Com que Mallorca i Eivissa caigueren de seguida en mans dels militars, els diaris mallorquins i eivissencs tot d'una es convertiren en instruments de propaganda bèl·lica franquista, als quals s'afegiren el mallorquí *Falange* i l'eivissenc *Viva España!*. Els diaris de Menorca, que es va mantenir inicialment republicana, foren altaveus per al bàndol contrari.

Una de les moltes conseqüències negatives de la guerra va ser la desaparició de nombroses publicacions de la premsa forana, i les que es mantingueren –entre elles, les deganes *Sóller* i *El Felanitxer*– patiren una severa amputació en termes de pluralitat i de llibertat d'opinió. És significatiu que, a les Balears igual que en molts altres territoris de l'estat, els periodistes fossin el col·lectiu professional que més va patir la perse-

Pere Antoni Serra, l'empresari de la comunicació més important i influent de la història de les illes Balears. A la dreta *Majorca Daily Bulletin*: diari en anglès fundat per Pere Antoni Serra el 1962 i encara en circulació.

cució i les represàlies dels franquistes, juntament amb els mestres d'escola.

Durant els anys més durs del franquisme –nacionalcatolicisme, castellanització, censura...–, la principal capçalera illenca va ser el *Baleares*, sorgit, ja acabada la guerra, de la fusió entre *El Día* i *Falange*. El *Baleares. Diario del Movimiento* seria, gràcies al suport del règim, la capçalera més important del periodisme illenc fins a principis dels anys 70, quan perdria pistonada davant dels seus competidors per la seva negativa a assumir la necessitat de canvis a l'Estat espanyol. Un altre moviment destacat d'aquells anys va ser la fusió entre els històrics *La Almudaina* i *Correo de Mallorca*, del qual va sorgir, el 1953, el *Diario de Mallorca*, actualment propietat del grup Editorial Prensa Ibérica.

Els signes i els agents del canvi

Amb el *boom* turístic de principis dels anys 60, tot va començar a canviar en la premsa de les Illes. L'arribada cada cop més multitudinària d'estrangers i la socialització de les noves formes d'oci van obrir nous camps per córrer. Qui millor els va aprofitar va ser l'empresari Pere Antoni Serra Bauçà, actual president d'honor del Grup Serra, que el 1959 va fundar el setmanari *Fiesta Deportiva* (1959-1971) i, el 1962, el diari en anglès *Majorca Daily Bulletin* (encara als quioscos).

Ja el 1974, Serra va expandir encara més el seu imperi mediàtic amb la compra de l'*Última Hora*, que encara estava en mans de la família Tous. Inspirat per la premsa popular anglesa, i amb tendència a oferir unes portades d'impacte –destaca la que, en plena agonia del dictador, simplement deia "Franco: 37 kilos"–, l'*Última Hora* aviat es va convertir en líder de vendes, i va desbancar el *Diario de Mallorca*. D'aquest, Company en destaca, tanmateix, la tasca que va fer per impulsar idees i canvis democratitzadors en la societat mallorquina de finals del franquisme i de la Transició.

Qui va fer un paper molt rellevant en la democratització i la recuperació de la llengua i la identitat il·lenques va ser la revista *Lluc*, sobretot des del vessant cultural, literari i artístic. Creada el 1921, en format bilingüe, pels missioners dels Sagrats Cors del Monestir de Lluc, el 1968 va refundar-se i va passar a ser íntegrament en català. En les seves pàgines, hi tragueren el cap per primer cop molts escriptors i artistes plàstics de la generació dels 70, alhora que s'hi recuperaren els representants més il·lustres de les generacions més veteranes. L'objectiu era construir, malgrat el tall del franquisme, un sentit de continuïtat històrica en la cultura i la comunitat intel·lectual del país. →

JOSEP-RAMON BACH
Secreta dàlia

Poesia 314
Premi Octubre 2015

SECRETÀ DÀLIA
de JOSEP-RAMON BACH
PREMI OCTUBRE 2015

NOVETATS 314
Edicions Tres i Quatre / València

Pots seguir-nos a Facebook i Twitter
Visita la nostra botiga virtual en www.tresiquatre.com

El Temps

Nova maqueta

Nous opinants

Nou format

Nou Temps

Ja al teu quiosc

Per fer-te
subscriber entra a
www.eltemps.cat
escriu-nos a
[subscriptions@
eltemps.cat](mailto:subscriptions@eltemps.cat)
o telefona al
902131025.

Us atendrem de
9.00 a 14.00 hores

CULTURA ◉ HISTÒRIA I COMUNICACIÓ

Des que va ser adquirit per Grup Serra, el diari *Última Hora*, fundat el 1893, és el diari de més difusió de les Balears. A la dreta, el *Diari de Balears* –més tard *dBalears*– va ser el primer diari íntegrament en català de la història de les illes Balears, va desaparèixer el 2013.

→ Com va succeir arreu de l'Estat espanyol, la mort del dictador i la reinstauració de la democràcia –amb la legalització dels partits polítics i dels sindicats– va suposar el naixement de nombroses publicacions de caire ideològic i sindical, moltes de les quals tingueren una difusió molt limitada i una vida efímera. També entre les acaballes dels anys 70 i els principis dels 80 va produir-se de nou un *boom* en la premsa local, que més o menys s'ha consolidat al llarg dels últims trenta anys.

La premsa de la democràcia

El fenomen de més pes que s'ha esdevingut en el periodisme illenc en les últimes dècades té a veure –apunta Company– amb les dinàmiques globals, i és que la premsa, com arreu del món, ha anat perdent cada cop més el monopoli de la informació, primer en mans de la ràdio, després de la televisió i ara d'internet i les xarxes socials.

Més enllà d'aquest fet, la premsa mallorquina dels últims trenta anys i escaig ha tingut dues capçaleres importants –totes dues en castellà–: l'*Última Hora*, més popular, líder en vendes, amb col·laboradors molt diversos –des de molt progressistes fins a molt conserva-

dors–, i d'un regionalisme més o menys explícit, i el *Diario de Mallorca*, més castellanista que el seu rival i d'ideologia –centre-esquerra– més definida.

Així mateix, la figura empresarial mediàtica més important ha continuat sent Pere Antoni Serra, propietari i president del Grup Serra –*Última Hora*, *Majorca Daily Bulletin*, productores de televisió...– que l'any 1987 va comprar el moribund *Balears*. Incapaç de reubicar-se ideològicament en democràcia, l'any 1996 Serra, juntament amb el seu fill Miquel, va convertir el vell diari falangista en el *Diari de Balears*, el primer diari en català de tota la història de les Balears. El projecte va durar fins l'any 2013, quan les complicacions econòmiques en feren desaparèixer l'edició en paper; ara n'hi ha una edició digital més reduïda. El seu lloc en la premsa en català de les illes Balears el va ocupar l'*AraBalears*, que ha apostat per un model inèdit: entre setmana, ofereix una edició digital, mentre que els caps de setmana surt en paper. Amb tot, l'*AraBalears* topa amb les mateixes dificultats que el seu antecessor: un públic lector no avesat a llegir en la llengua pròpia del país, que, a més, actualment disposa de més distraccions mediàtiques que mai. •